

# 'Het deugt niet dat boeren **feiten** ontkennen'

tekst **Lodewijk Dros**  
foto **Otto Snoek**

Trouw 090523 Verd.g

**T**wee groepen legden in het afgelopen jaar het verkeer lam om tegen-gestelde redenen. Extinction Rebellion maakt zich grote zorgen

over de vervuiling van industrie, luchtvaart en boeren. De boeren lopen te hoop tegen het stikstofbeleid van de overheid. Beide partijen hebben veel gemeen: ze hebben het gemunt op de overheid, formuleren hun boodschap scherp en roepen sterke tegenkrachten op. Ze hebben lak aan het verbod wegen te blokkeren.

Hoewel ze elkaars evenbeeld lijken, vindt de Rotterdamse politiek filosoof Bas Keemink (28) dat ze niet gelijk te stellen zijn, schrijft hij op het filosofische 'webzine' *Bij nader inzien*. Zijn leidraad vormt het denken van Hannah Arendt, de Joods-Duitse filosoof die twee criteria opstelde voor burgerlijke ongehoorzaamheid: je doet het als groep en in het openbaar, en je handelt gewelddoos tegen een systeem dat je verder fundamenteel accepteert.

Kunnen activisten die nertsen op een fokbedrijf loslaten 'burgerlijk ongehoorzaam' genoemd worden? Zij streven geen eigenbelang na, maar een hoger doel.

"Hoe nobel ik dat ook vind, burgerlijk ongehoorzaam is het niet. Ze proberen wel wetgeving voor pelsdierhouderij te veranderen, maar ze opereren stiekem, dus niet in alle openheid."

Volgens de criteria van Hannah Arendt zijn de boeren en de activisten van Extinction Rebellion (ER) wél burgerlijk ongehoorzaam.

"Ja. Het zijn tegenpolen, maar ze voldoen daaraan. Dan laat ik wel een aantal radicale boeren buiten beschouwing dat betrokken was bij geweldadige incidenten. Over het geheel genomen deugen de groeperingen in hun gebruik van burgerlijke ongehoorzaamheid, of je het er nu mee eens bent of niet."

Toch bevredigt u dat niet.

"Nee. Door ze gelijk te stellen, verandert er niets aan de polarisatie die ze allebei oproepen. Daarom ben ik opnieuw naar beide groeperingen gaan kijken, en dan zie ik een fors verschil dat de polarisatie verklaart. Dat verschil kom ik met de criteria van Arendt niet op het spoor."

Dus zoekt Keemink extra criteria om burgerlijke ongehoorzaamheid te toetsen.

In Nederland heeft de rechtssocioloog Kees Schuyt in 1972 er maar liefst tien geformuleerd (zie kader), waaronder: het doel en het gekozen actiemiddel horen bij elkaar te passen, en de mogelijkheden om de overheid op andere gedachten te brengen, moeten uitgeput zijn.

Dat biedt weinig soelaas, vindt Keemink. Want beide groepen hadden volgens hem het gevoel dat de opties om verandering te bewerkstelligen op waren.

En het actiemiddel heeft bij allebei iets willekeurigs: het verkeer hinderen is een beproefde methode om aandacht te trekken, maar met het doel van de actie heeft het hier weinig te maken.

Keemink: "Je kunt zeggen dat ze allemaal proberen het hart van de parlementaire democratie te raken door in regeringszetel Den Haag de snelweg te blokkeren."

"Maar hoe leg je aan automobilisten uit dat ze in de file staan, de ene week om aandacht te vestigen op het gevaar van stikstofuitstoot, de

**Amerikaan H. Thoreau weigert belasting te betalen**

De bedenker van de term 'burgerlijke ongehoorzaamheid' (Henry Thoreau, 1817-1862). Hij weigert belasting te betalen op grond van zijn afkeer van de Mexicaans-Amerikaanse oorlog en de slavernij, en daardoor werd hij gevangengezet tegen zijn gewoonte. In 1848 werd hij gevangengezet.

Zijn essay over de wetteloosheid inspireerde onder andere Martin Luther King. Hannah Arendt heeft Thoreaus benadering van individueel verzet tegen onrecht omschreven.

De Indiase jurist Mahatma Gandhi (1869-1948) ademde Thoreaus benadering van gewelddoos verzet tegen onrecht aan. Hij vat de vooronderstelling ervan bondig samen als 'de gewoonte om gewillig aan de overheid te gehoorzamen'. Deze ongehoorzaamheid is dus niet revolutionair.